

A hermit crab without it's shell
scurrying - filled with awe
Hesitation,
And recklessness

No way to judge anything
So ... Just jumping and
Seeing where I would fall

Yvonne Apol

Scherven van een mooi leven

Ingrid Schouten

Het levensverhaal van de Amsterdamse Yvonne Apol

Over Yvonne, voor Yvonne

Omslag: Ron Zijlmans

www.booksupport.nl

ISBN: 978-94-6247-343-0

© 2024, Ingrid Schouten

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Een jong gezin in bezet Nederland

15 september 1940 - 'Nog één keer! Alle kracht! Ik zie het hoofdje al.' Er glibbert iets naar buiten. 'Een meisje mevrouw.' Klein en frêle. Ghaast loopt de verpleegster met haar weg. Anna vraagt zich af, of alles wel goed is. Ze hoort de stem van de dokter: 'Baarmoeder blijft hoog, kindje ondermaats. Er komt er nog één.' Het dringt nauwelijks tot haar door. Een kwartier later floept haar tweede dochter naar buiten. Nog kleiner, nog kwetsbaarder. 'Eeneiig,' constateert de arts. Samen wegen de zusjes nog geen zeven pond. Anna mag ze niet vasthouden, niet eens naar ze kijken. Ze verdwijnen meteen in de couveuse. Geïsoleerd liggen ze eenzaam elk in een eigen glazen kooi. Als Anna na ruim een week het Wilhelmina Gasthuis mag verlaten, blijven de meisjes achter. Elke ochtend brengt ze afgekolfd melk en doet de zuster verslag van hoe de nacht is gegaan: 'Het zijn dappere meisjes, allebei. Ze willen leven!' Na vier weken mag Georgette mee naar huis, naar de vierde verdieping van de Roelof Hartstraat 84. Twee weken later volgt Yvonne. Het door Anna getekende geboortekaartje kan de deur uit: twee piepkleine wezentjes naast elkaar in de wieg, stevig ingebakerd.

Eind december volgt een nieuwjaarskaart: Pieter en Anna elk met een baby op de arm voor een dwars door de woonkamer gespannen waslijn vol luiers. 'Een beter 1941 toegewenst', vermeldt de tekst.

Op 10 mei 1940 – Anna en Pieter zaten midden in hun wittebroodsweken – was Duitsland Nederland binnengevallen. Op 16 mei, een dag na de capitulatie, keken ze vol afschuw vanaf vierhoog naar beneden, naar in jeeps langsrijdende juichende soldaten. Nu, acht maanden later, trekken de soldaten nog steeds luidkeels zingend door de straten, al dan niet vergezeld door groepen NSB'ers.

De baan die Pieter op een architectenbureau had betrokken, was hij meteen in mei weer kwijt. Hij mocht in zijn handen knijpen met een functie bij Bouw- en Woningtoezicht van de gemeente Amsterdam.

Ambtenaren hebben inmiddels een ariërverklaring moeten tekenen. Pieters Joodse collega's zijn ontslagen. In de krant lezen ze over de registratie van Joodse ondernemingen. Kranten zijn onder censuur, politieke partijen verboden. Bij elke nieuwe maatregel gaan Pieter en Anna ervan uit dat dit toch wel de laatste moet zijn.

Annes huishoudbeurs raakt almaar leger. Het is oorlog! En niets wijst op het einde.

Het appartement van Pieter en Anna aan de Roelof Hartstraat was ooit een kussenatelier. Anna moet met haar kleine gestalte op haar tenen staan om door de hoge ramen naar de straat en de gracht beneden te kijken. Ze kregen de woning, omdat niemand zin had in de acht stenen trappen, hoe statig ook het trapportaal. Monumentale pilaren op de overloop verraden dat het woonblok oorspronkelijk als warenhuis was ontworpen. Het appartement is nauwelijks warm te krijgen. Op barre winterdagen staan de bloemen op de ramen. Dik ingepakt vult Anna de kolenkit op de ijskoude overloop. Een badkamer is er niet. Die komt pas als ze er veertien jaar wonen.

Rellen en vechtpartijen in de stad houden Anna met haar baby's aan huis gekluisterd. Waren haar toekomstfantasieën al verdampt toen ze in verwachting bleek te zijn, nu kan ze helemaal geen kant meer op.

Anna Boelhouwer komt uit een gereformeerd Giessendams gezin. Haar vader had zijn teleurstelling nauwelijks kunnen verbijten, toen zijn derde kind opnieuw een dochter bleek te zijn. Zwarte kousen breien en bijbellezen, veel meer kan Anna zich niet herinneren van haar vroege kinderjaren. Het gezin verhuisde eerst naar Breukelen en daarna naar de Spaarndammerstraat in Amsterdam. Schuldgevoel over zijn deceptie bij haar geboorte maakte dat Anna's vader haar als enige van de drie dochters toestond naar de hbs te gaan. Zelf schopte hij het tot 'baas' bij de kolenoverslag van de Steenkolen Handels Vereeniging in de Amsterdamse haven.

Anna was een rebelse tiener. Met haar diploma op zak besloot ze niet voor 'huisje, boompje, beestje' in de wieg te zijn gelegd. Andere meisjes spaarden voor hun uitzet, smachtend naar een ridder te paard,

zij moest daar niets van hebben. Voor huisvrouwen haalde ze haar neus op. Jong als ze was, noemde ze zichzelf een feministe.

Ze wilde ontwerper worden, voelde haar talent door de aderen stromen. Ze nam tekenlessen bij Pieter Apol. Van kunstenaars waar ze zich in verdiepte, pikte ze her en der technieken op. Werken van Werkman en de dadaïsten, George Grosz en Kurt Schwitters stimuleerden haar tot het maken van collages van uit stoffen en papier geknipte vormen.

Pieter Apol zag meteen hoe origineel, creatief en veelbelovend ze was. Hij was betoverd door de authentieke Anna, die met haar enorme bos donkerblonde krullen en levendige ogen opgewektheid en avontuur uitstraalde: sterk, spannend en onweerstaanbaar. Het duurde dan ook niet lang of hij maakte haar het hof.

Terwijl een wereldoorlog dreigde, stortte Anna's privéwereld in toen ze binnen de kortste keren zwanger bleek. Weg kunstenaarsdromen! Weg toekomst!

Het gezin waar Pieter in opgroeide, was nog enkele graden strenger gereformeerd dan dat van Anna. Hij had kunstschilder willen worden, net als zijn oudoom Louis Apol, maar daar zag zijn vader niets in: 'Daar verdien je geen droge boterham mee, jij wordt architect.' Tegenspraak werd niet geduld.

In april 1940 trouwden Pieter en Anna. Het 'moetje' was al onverteerbaar voor zijn ouders, maar zo mogelijk nog erger vonden ze dit huwelijk beneden hun stand. Pieters vader had het als directeur van een ziekenhuis hoog in de bol. De Apollen waren ooit als aanzienlijke familie Appoltz vanuit Duitsland in Nederland neergestreken. Dat de Apollen inmiddels bijna allemaal armoedzaaiers waren, daar werd zorgvuldig over gezwegen. Pieter die met zijn broertje en zusjes kort ervoor nog een annonce in de krant had laten plaatsen om in dankbaarheid hun ouders te feliciteren met hun zilveren bruiloft, brak nu abrupt met hen.

Anna's nieuwjaarswens ten spijt, wordt het er in 1941 niet beter op. Op 25 februari rijden er geen trams. Er wordt gestaakt, gonst het in de buurt. NSB'ers vertonen zich niet. Even gloort er hoop bij Pieter

en Anna. Na twee dagen, negen doden, vele zwaargewonden en massa-arrestaties is de staking voorbij. Doodvonnissen volgen. Burgemeester De Vlucht wordt uit zijn functie gezet, Joden mogen geen vrije beroepen meer uitoefenen, de Vrijmetselarij is verboden. En zo gaat het maar door. Op de eerste verjaardag van de tweeling, op 15 september, wordt hun Joodse buurtgenoten de toegang tot parken, dierentuinen, cafés en schouwburgen ontzegd.

Eind 1941 gaat opnieuw een door Anna getekende nieuwjaarswens op de post. Pieter, op de rug gezien, zit wijdbeens op een stoel met op zijn linkerdijbeen Anna, haar hoofd tegen dat van Pieter gevlijd, met een van de meisje op de arm, de andere dochter balancerend op zijn rechterdij. Om hen heen staan zakken rijst en erwten en flessen met olie en ingemaakte vruchten. Van 't zelfde wenst Anna hun vrienden toe. 'Huisje Weltevree' lijkt het kaartje uit te stralen, maar zo is het niet. Het jonge echtpaar kan flink botsen.

Net als Pieter heeft ook Anna afstand van haar familie genomen. Met haar zus Janna kon ze nog het best overweg, maar die heeft geen zin meer in de moeilijke, opvliegende, ruziezoekende Anna. Ze beklagt zich bij de familie: 'Waarom zal ik voor haar op eieren lopen? Madam in Zuid kijkt op ons neer. Ze heeft zich een kakstem aangemeten, maar wat er uit haar mond komt, is verre van keurig.' Toch houdt Anna met haar nog het meest contact.

In april 1942 blijkt Anna tot haar grote schrik weer in verwachting. In diezelfde maand krijgen Joden de plicht een Jodenster te dragen. Er wonen er heel wat bij hen in de buurt. Het zijn vaak welgestelde, uit Duitsland gevluchte Joden die niet in de arme Jodenbreestraat wonen, maar zich in de chique Beethovenstraat – in de volksmond 'Brede Jodenstraat' – een huis kunnen permitteren. Niet lang daarna beginnen de razzia's. De eerste keer veroorzaakt dat een schokgolf in de buurt. Op de tweede verjaardag van de tweeling zijn er al duizenden Joden uit hun woningen gehaald. Niemand in de buurt kijkt er meer van op. Van de eerste verdieping op de Roelof Hartstraat 84 zijn drie bewoners weg: een bejaard echtpaar en hun huishoudster.

De Coöperatieve Woningvereniging Samenwerking, waarvan ook Pieter en Anna hun huis huren, verliest in de loop der tijd 176 bewoners. Niemand weet waar zij zijn.

Als Anna van de huisarts hoort dat zich opnieuw een tweeling aandient, valt ze ter plekke flauw. Lysander en Manja worden in januari 1943 geboren. Net als Georgette en Yvonne krijgen ze namen die Pieter en Anna mooi en apart vinden. Aan vernoemen voelen ze geen enkele behoefte.

Weer tekent Anna een geboortekaartje: met op elke arm een baby zit ze op een stoel. Twee kleine hummeltjes staan op hun teentjes voor haar. Pieter slaat vanachter zijn schildersezel zijn gezin gade.

Een zwart-witfoto uit deze tijd toont de vier kinderen. Yvonne en Georgette in wollen jurkjes met blote beentjes op de grond, met elk een baby op schoot, als grote poppen met een kleine pop in de armen.

Anna zit op vierhoog in een ijskoude woning met vier totaal van haar afhankelijke kinderen. Regelmatig zetten ze het zo op een krijsen, dat Anna er horendol van wordt. De burens naast hen nemen al gauw de benen. Pieter zorgt ervoor niet vaak thuis te zijn. Het enige wat Anna kan doen, is in een andere kamer gaan zitten met haar vingers in de oren. Wanneer bommenwerpers overvliegen, rent ze met de kinderen weg bij de ramen, de gang op, waar een vluchtbox klaarstaat.

Haar leven bestaat uit voeden, luiers wassen en bieten koken. Een boodschap doen is een schier onmogelijke opgave. Toch lukt het haar de kinderen de trappen af te zeulen, in een afgerammelde kinderwagen te laden en een blokje om te gaan.

In mei 1943 komt het bevel dat alle Nederlandse mannen van achttien tot vijfendertig jaar zich moeten melden voor inzet in de Duitse oorlogsindustrie. Hoe Pieter daar onderuit heeft weten te komen, is niet duidelijk.

In de woonkamer staat zijn bureau. Daar bewaart hij zijn pennen, zwarte inkt, gummen en mesjes waarmee hij persoonsbewijzen vervalst. Een groot olieschilderij verbergt een luik waarachter hij zich

kan verbergen. Met klem wordt Yvonne en Georgette op het hart gedrukt nooit iets over het luik los te laten. Ze zijn te klein om het te begrijpen. Nog lang na de oorlog kan Yvonne in paniek bedenken hoe het mis had kunnen gaan als een Duitse soldaat naar boven was gekomen en zij braaf het luik zou hebben aangewezen. Later hoort ze dat de werkster die ze zich eens per maand konden permitteren, bij de NSB zat. Ze heeft Pieter nooit verraden.

De oorlog wordt almaar grimmiger. Alles wat brandbaar is, verdwijnt in de kachel. Een vriendin van Anna werkt in een melkpoederfabriek en brengt haar weleens poederresten, die ze aan de kinderen voert. Met twee tweelingen in huis heeft het gezin Apol recht op extra voedselbonnen, reden voor veel vrienden om vaak langs te komen. Een van hun trouwe bezoekers is de beeldhouwer Carel Kneulman.¹ De extra bonnen ten spijt, raken de kinderen ondervoed. In de zomer van 1944 brengt Anna de oudste twee naar een boerenfamilie buiten Amsterdam. Zes weken blijven ze daar om aan te sterken. Ze maken kennis met het harde boerenbestaan, waar een dierenleven niets voorstelt. Boer Henk smakt uit hun ei gekropen haantjes tegen een muur en moet enorm grinniken als hij het afgrijzen op Yvonne's gezicht ziet. Hij heeft er grote lol in haar bij haar voeten boven een gierput vol varkensdrek te houden. De buitenlucht maakt sterk, ze komen wat aan, maar zijn opgelucht als ze na zes weken weer naar huis mogen, vooral verlangend naar hun broertje en zusje.

Dat de oorlog ook aan de familie niet voorbijgaat, blijkt als Iwan Kanteman, de man van Anna's zus Sijgje wordt opgepakt. Door zijn functie bij de Luchtbeschermingsdienst kon hij na spertijd over straat, een kans die hij aangreep om de krant De Waarheid en illegale

¹ In 1959 wordt zijn beroemdste werk 'het lieverdje' onthuld op het Spui. Hij beeldhouwt ook de hoofden van Anna en Yvonne.

pamfletten te verspreiden en onderduikers naar duikadressen te brengen.²

Op de laatste zondag in november 1944 wordt Amsterdam-Zuid zwaar getroffen. 36 jachtbommenwerpers van de Royal Air Force voeren een luchtaanval uit op de Duitse *Sicherheitsdienst* (SD), ondergebracht in de christelijke hbs en de meisjes-hbs in de Euterpestraat.³ Doel is het vernietigen van de administratie van de SD met gegevens van verzetsstrijders. Aan de overkant van de straat is de *Zentralstelle für Jüdische Auswanderung* gevestigd, die de deportatie van Amsterdamse Joden organiseert; op het Roelof Hartplein worden ze bijeengedreven en afgevoerd. De christelijke hbs wordt door de bommen volledig in de as gelegd, de meisjes-hbs zwaar beschadigd. Meer dan dertig woonhuizen zijn verwoest en 54 omwonenden komen om. De bominslagen zijn op de Roelof Hartstraat te horen en de rookpluimen van de vuurzee goed te zien. Yvonne heeft daar geen herinneringen aan, wel aan de paniek bij haar ouders en tot lang na de oorlog houdt ze angst voor laag overvliegende vliegtuigen. Een levendige herinnering die ze wel heeft, is haar vader die in huis fietst om een dynamo aan te drijven, zodat haar moeder rijst kan koken.

Als Anna weer lakens staat uit te koken, of met haar handen in ijskoud water luiers over het wasbord wrijft tot haar vingers blauw zien, voelt ze zich een regelrechte sloof. Ze haat dit leven. Voor dit armevrouwenwerk is zij, in elke porie van haar lijf een kunstenares, niet in de wieg gelegd. Wie had kunnen bedenken dat ze die lange oorlogsjaren met twee hongerige tweelingen opgesloten zou zijn op een ijskoude verdieping? Ze had voor zichzelf eerder een rol in het verzet bedacht. De kinderen zijn regelmatig de dupe van haar frustraties.

² De in Suriname geboren Iwan Kanteman sterft op 19 maart 1945 in nevenkamp Langenstein van Kamp Buchenwald aan honger en uitputting. In Amsterdam-West is een plein naar hem vernoemd.

³ De Euterpestraat is nu de Gerrit van der Veenstraat.

Later vertelt ze aan haar neef, de zoon van zus Janna, dat ze nog van een derde tweeling in verwachting is geweest. Ze kreeg een miskraam, terwijl Pieter bij een andere vrouw in bed lag. Naar haar eigen kinderen is ze hierover altijd vaag gebleven.

Een vlucht in creativiteit, wordt haar overlevingsmechanisme. Ze scheidt kunstwerken van restjes stof. Met potlood maakt ze schetsen, die ze daarna beplakt met moiré, brokaat, katoen, batik of tule. Een stukje gaas verandert onder haar handen in water, wolken of schaduw, een lapje katoen in bomen of gebouwen. Dromerige sprookjeswerelden ontstaan. Ze knipt en plakt de lagen over elkaar.

De meisjes staan er op hun teentjes bij en kijken de kunst af. Van wat op de grond valt, mogen ze hun eigen kunstwerkjes knutselen.

5 mei 1945 - Bij gebrek aan een vlag hangen Pieter en Anna een oranje spreij uit het raam. De spreij vormde het decor in een aquarel die Pieter maakte van hun kleurige, lichte woonkamer. Het toont hoe ze zich met hun rotan meubilair, plankenvloer, vrolijke kussens en overal kunst: schilderijen, kindertekeningen en boetseersels, hebben ontworsteld aan hun zwarte-kousenmilieu.

Pieter tilt Georgette en Yvonne op om over de vensterbank te kijken naar de wapperende vlaggen en de uitbundige, uitgelaten mensenmassa op straat. Er lopen vrouwen die met oranje verf beklad en kaalgeschoren uitgejoeld worden. Yvonne begrijpt het niet. De spottende, akelige sfeer past niet bij de feestvreugde.

Als ze ziet hoe blij haar ouders zijn met koffie en sigaretten, verzamelt ze uit asbakken peuken, waar ze de tabak uithaalt en in een zakje bewaart voor als er weer oorlog komt.

De kinderen krijgen nieuwe kleren: witte katoenen jurkjes voor de meisjes, een blauw speelpakje voor Lysander. Door Canadezen uit een vliegtuig geworpen, horen ze van hun vader.

Van de oorlog zelf kan Yvonne zich nauwelijks iets herinneren, maar haar ouders slepen de oorlog te pas en te onpas overal bij. Wanneer Yvonne later op het lyceum Duitse woordjes moet leren, weigeren haar ouders haar te overhoren.

Het naoorlogs gezinsleven

Elke ochtend trekken de kinderen de imposante voordeur van de Roelof Hartstraat 84 achter zich dicht, om naar de eerste Openbare Montessorischool aan de Corellistraat te lopen, een bewuste schoolkeuze van de artistieke Pieter en Anna. Yvonne geniet van school. Leren gaat haar gemakkelijk af. Dat geldt ook voor haar zusjes, maar niet voor Lysander. Die heeft dyslexie – in die tijd een nog nauwelijks bekend fenomeen – waar leerkrachten zich geen raad mee weten. Thuis is hij het lievelingetje van zijn moeder, op school heeft hij het flink aan de stok met zijn juf. Geschokt ziet Yvonne hoe hij haar schopt. Een golf van medelijden trekt door Yvonne heen als ze de totale onmacht van haar broertje voelt, maar ze weet niet hoe hem te helpen.

De grote kolenkachel in de school wordt Yvonne bijna fataal. Hij staat te loeien als een lange rij leerlingen voortschuifelt door de gang de trap op en de bovengang door voor een dyfterieprik. Yvonne komt bij in het kantoor van de hoofdmeester: ‘Zo meisje Apol, hadden we je toch bijna aan koolmonoxide verloren.’ Het komt vaker voor. De hele school is weleens naar huis gestuurd. ‘Sluit maar weer achteraan in de rij,’ zegt hij met een blik naar de deur.

Is het verveling, is het omdat andere kinderen wel zakgeld krijgen en zij niet, of is het jaloezie omdat andere meisjes met een strik in hun mooi geborstelde haren naar school komen, iets wat haar moeder tuttig vindt? Yvonne steelt geld uit de jassen van klasgenoten. Ze is slim genoeg om het telkens bij een beperkt aantal jassen te laten, waardoor ze nooit gesnapt wordt. Decennia later zal Georgette opbiechten precies hetzelfde te hebben gedaan. Yvonne is stomverbaasd. Voor de zoveelste keer een bewijs van hoe eender ze zijn, zelfs in het bewaren van geheimen voor elkaar. Op de vierkante betonnen tegels op het schoolplein is het goed knikkeren: knikkers opstellen in de richels, uitvoerig onderhandelen: wie doet er mee, met welke inzet, een grote glanzende stuiter tegen vijf mooie kleintjes en

dan mikken vanaf de zesde tegel. De kleine Yvonne is een gewiekste marchandeur en een uitstekend speler. Haar zakken puilen uit.

Een van de platgebombardeerde huizen in de Euterpestraat wordt, hoewel streng verboden, een favoriet speelplekje. Van de twee zusjes is Yvonne de waaghals, de stoutste, op wie alles wat niet mag, extra aantrekkingskracht uitoefent.

Na school voetbalt Yvonne in de hal van het Conservatorium aan de Bachstraat. Scoren mag alleen met het hoofd. Ze vergeet de tijd en rent, met een vies voorhoofd, angstig naar huis, waar Pieter in de deuropening klaarstaat om haar over de knie te leggen. Huilen en smeken helpt niet. Zij en Lysander komen het meest met zijn harde hand in aanraking.

Regelmatig stuurt Anna de meisjes voor een boodschap naar de bakker, de kruidenier, de groenteman, de visboer en de slager. Beleefd wacht Yvonne tussen de huisvrouwen haar beurt af. Ze luistert naar hun gekwebbel. ‘Ben jij al klaar met de was?’ ‘Alleen nog de vloer boenen en dan zit het er weer op voor vandaag,’ Maandag wassen, dinsdag strijken, woensdag schrobben, donderdag de bedden. Bij haar thuis gaat het er heel anders aan toe. ‘Wij zijn buitenbeentjes, onthoud dat goed,’ houdt Anna haar kinderen voor. Er gaat geen dag voorbij of die moeten horen dat ze geen zin heeft in huishouden en kindergeschreeuw. Ze bloeit op als ze aan de grote eettafel met schaar en lijn aan de gang kan. ‘Mijn moeder hoeft nooit cadeautjes te kopen, ze maakt ze zelf,’ vertelt Yvonne trots aan haar vriendinnetjes.

‘Zeg ben jij er niet een van Apol?’ vraagt een van de wachtende vrouwen, ‘Georgette?’ ‘Nee Yvonne,’ zegt ze bedeesd. Later, als voor de zoveelste keer iemand op zoek is naar de verschillen, kan ze haar ergernis niet langer verbergen. Vanaf het moment dat ze zich beiden bewust werden van hun kleding, wilden ze nooit meer hetzelfde aan. Samen staan ze weleens voor de spiegel en kunnen ze maar niet begrijpen waarom het zo moeilijk is hen uit elkaar te houden.

Verwennerij is er in huize Apol niet bij. Een aardige buurman verderop in de straat, naar wie ze altijd zwaaien, trakteert weleens op

een ijslollie bij Kelbo. De ‘ijsjesman’, noemen ze hem. Hoe blij Yvonne ook is met het ijsje, ze gaat hem het liefst uit de weg, omdat ze niet goed weet hoe ze hem moet bedanken.

De sfeer thuis is geregeld om te snijden. Als de kinderen hun vaders stap op de overloop horen, schieten ze in de houding: keurig recht op de stoel, voeten en knieën netjes tegen elkaar, een leesboek vast in twee handen. Een boek open op tafel betekent een draai om de oren. De kinderen zijn niet anders gewend dan een driftige, opvliegende vader en een eeuwig boze moeder. Al met al ligt hun sympathie meer bij hun moeder. Met haar sluiten ze een ongeschreven pact. De terreur van een vader met losse handjes is erger dan een kwade moeder. Hun hele jeugd bijt Anna de kinderen toe: ‘Trouw nooit, krijg nooit kinderen!’ Waarom, weet ze niet, maar Yvonne heeft het idee dat het vooral tegen haar gericht is.

Thuis kruipt Pieter meteen achter zijn schildersezel of zit hij met zijn typemachine op schoot. Het ding ratelt continu: ‘ratatata.’ Als een van de kinderen achter zijn stoel langsloopt, zwaait een geïrriteerde hand driftig naar achteren.

Hij schrijft korte verhalen, waarvan een aantal wordt gepubliceerd. Dagenlang loopt hij glunderend door het huis als Kees Brusse een filmscenario van hem kiest. Onder alle gekift tussen Anna en Pieter schuilt een kracht. In hun beider kunstzinnigheid vinden en stimuleren ze elkaar. Anna illustreert Pieters verhalen, hij lijst haar schilderijen in.

Pieters functie bij de gemeente behelst het controleren van verbouwingen in de binnenstad. Regelmatig sleept hij antieke panelen, bureautjes of andere vondsten mee naar huis. Naar hartenlust wordt er geplamuurd, geschuurd en geschilderd. Anna bedenkt voor elk stuk de juiste plaats. Samen genieten ze van hun scheppingen en bouwen ze aan een uniek interieur.

Een keer per jaar, op 5 december, is Pieter een liefhebbende, aandachtige vader, die bij de burelen een rood gordijn omhangt, zijn wenkbrauwen en kin beplakt met proppen watten en hard op de deur

bonst. De kinderen zitten trillend achter de bank, als hij binnenschrijdt met zijn gouden staf. Yvonne herkent de stem, gebaren en schoenen van haar vader, maar hij kan het onmogelijk zijn, want die is de deur uit om voor de Sint een sigaar te kopen.

Een barse stem klinkt: ‘Zijn de kinderen braaf geweest?’ Tot haar opluchting klinkt haar moeder vrolijk: ‘Ja Sinterklaas, de kinderen waren heel zoet.’ Een pop krijgen de meisjes nooit. Geen tuttengedoe hier in huis, beslist Anna. Een oudtante die het met de meisjes te doen heeft, geeft ieder een zelfgemaakte pop met armen en benen van oude nylonkousen, die Anna nog net niet in de vuilnisbak kiepert.

Hoe gespannen de sfeer ook bij de Apollen is, Anna’s vrolijke, humoristische tekeningen van huiselijke taferelen getuigen daar niet van: samen met Pieter op de sofa, met de vier kinderen op schoot, dicht tegen hen aan. Daarboven spreuken: ‘Oost west, thuis best’ én ‘Eigen haard is goud waard’. Er is een tekening van Pieter op blote voeten achter zijn schildersezal met tegenover hem een uitdagend lachende Anna, poserend met opgetrokken benen. Ze tekent zichzelf op een warme zomerdag in een grote teil op het balkon, met vier blote kindertjes om zich heen, terwijl Pieter hen natspuit met een wijd sproeiende tuinslang. Een gelukkig huishouden.

Haar boze buien legt ze niet vast, Pieters plotselinge woede-uitbarstingen evenmin. Hij kan smalend uithalen naar Anna’s familie: ‘die keuterboertjes waar jij van afstamt.’ De kinderen vinden het vreselijk om hun vader zo te horen en kiezen stilletjes de zijde van hun moeder.

Anna laat de kinderen meedraaien in het huishouden. Yvonne en Georgette dekken de tafel, ruimen af en doen zingend de afwas, later een van hun mooiste jeugdherinneringen. Het eten blijft ook na de oorlog uiterst karig. Meer boterhammen mag, maar nooit meer dan één plakje schuifkaas; bij elke hap schuiven ze het plakje een stukje op, zodat hij meerdere boterhammen meegaat.

Yvonne is bevriend met Antoinette d’Ailly, de dochter van de burgemeester, en speelt vaak bij haar in de ambtswoning. Daar

kennen ze geen schuifkaas. Op elke boterham komt royaal roomboter en een nieuwe plak kaas. Ze merkt dat de gezinsleden geamuseerd naar haar manier van eten kijken. Als ze alleen in de eetkamer is, grist ze een klontje boter uit de botervloot, doopt het in de suikerpot en steekt het haastig in haar mond.

Vanuit hun huis kunnen de kinderen door de hoge ramen in de binnentuin kijken, met bomen, bloemen en vogels, maar spelen mogen ze er niet. Dat doen ze om de hoek aan de lege, stille Hobbemakade en de Gerard Terborgstraat, waar ze slagballen, knikkeren en voetballen.

In de zomervakantie gaan ze met hun moeder kamperen in badplaatsen, waar ze op de grond in tenten slapen of op kriebelende stromatrassen in strandhuisjes.

Naar Terschelling neemt Anna een vriendin met haar kinderen mee. Deze denkt meteen de leiding te kunnen nemen, door elk kind een slaapplek toe te wijzen. Yvonne's voet zit in het gips. Als zij een plek bij de tentopening krijgt, grijpt Anna in: 'Geen sprake van, straks gaat iemand op haar voet staan.' De vriendin merkt schamper lachend op: 'Ah, nou wordt het moederdier in je wakker.' Yvonne weet wel beter: dit is niet het moederdier, maar Anna die niet toelaat dat iemand anders de regie neemt.

In Cadzand slapen ze in een bunker. Het strand is breed en verlaten. Als Pieter in het weekend overkomt, staat een verplichte wandeling op het programma. Uren drijft hij ze onder een grijze hemel voort over een winderig strand tot ze uitgeput en hongerig bij een strandtent arriveren. Voor het eerst zien de kinderen een dergelijk etablissement vanbinnen. Decennia later weet Yvonne nog precies hoe de cassis smaakte.

Op zomerse avonden in Amsterdam fietsen ze na het eten naar hun volkstuin. Pieter zet paden uit die de kinderen aanstampen. Ze planten tomaten, wortelen en andijvie en staan er met hun neus bovenop als hun vader in de sloot kikkers vangt, ze de poten afsnijdt en op een houtskoolvuurtje roostert: 'Proef nou,' zegt hij, 'het is net kip,' maar ze gruwen bij het idee. Hij weet een plekje waar cantharellen groeien. Die durven ze wel te eten. Daarna fietsen ze snel terug naar huis. Hoe

warm en licht ook de avond, zelfs als Yvonne en Georgette vijftien zijn, horen ze om negen uur in bed te liggen.

Kunstenaarschap

Anna's kunst begint bekendheid te verwerven. Ze signeert haar werk met Anni Apol. Elk jaar is er wel een galerie die een verkoopexpositie van haar collages houdt. Kunstschilder en -recensent Otto de Kat bespreekt haar werk in het Parool. Hij snoert critici de mond die zich afvragen of niet iedereen die kan knippen en plakken, dit ook kan. Volgens deze 'kenners' hoort kunst uit een olieverftube te komen; wat Anni maakt is te speels, te weinig serieus. Zelf lacht Anni om haar eigen werk. Ze maakt gewoon wat er in haar opkomt, gebruikt haar fantasie, maakt composities, zoekt kleuren bij elkaar, soms contrasterend, soms juist niet. Ze weet feilloos wanneer een kunstwerk klaar is. Kunst moet je ondergaan, zo werkt dat bij haar collages. Wie dat ook vindt, is burgemeester d'Ailly. Hij koopt verschillende van haar werken. Als de tweeling bij zijn dochter speelt, zijn ze trots hun moeder daar te zien hangen.

In 1951 exposeert Anni bij Kunstliefde in Utrecht. Ze bevindt zich daar in een illustere gezelschap: Piet Mondriaan, Gerrit Rietveld, Pyke Koch en andere grote namen gingen haar voor. In 1954 hangt ze in kunsthandel Santee Landweer aan de Keizersgracht en later dat jaar in het Universiteitshuis aan de Grimburgwal. Tot in de confectiefabrieken in Almelo is haar werk te zien.

De kinderen vinden haar tekeningen, waarin ze in enkele halen huiselijke taferelen vastlegt, het mooist: Pieter met de krant, liggend op de bank, de kinderen hangend over de tafel om hun moeders kunsten af te kijken, Pieter staand op zijn handen, Pieter staand op één hand en Pieter staand op één hand balancerend op een krukje dat omkiepert, terwijl vijf toeschouwers schaterend toekijken. Op de bank liggen! Over de tafel hangen! Op de tekeningen ziet het er zo gewoon uit, in het echt zouden ze het niet in hun hoofd halen met Pieter in de buurt.

Anni doet weleens een poging om het gedrag van Pieter te verklaren: ‘Bij je vader thuis was het nog veel strenger dan bij mij. Hij had als kind zelfs een zenuwinstorting, die wel een jaar duurde.’

Een journaliste van Het Vrije Volk komt langs voor een interview. Ze is ook zeer benieuwd naar de twee tweelingen. Ze heeft gehoord dat die net zo artistiek zijn als hun moeder. ‘Ze hebben zich verstopt in hun slaapkamer, ze vinden het een beetje eng, iemand van de krant,’ meldt Anni.

Overall in het huis staan en hangen de kunstwerken van alle Apollen. Anni’s nieuwjaarskaarten zijn in de vriendenkring vermaard.

Van de kinderen staan en liggen geboetseerde vrouwtjes met een knoedel in de nek zoals hun moeder heeft, maskers en tekeningen, vooral van vissen. Georgette heeft voor haar moeders verjaardag een vrouw geboetseerd met haar voeten in een tobbe. Yvonne maakte voor haar moeder een mozaïek van gekleurd glas. Haar moeder keek op van de mannenkop: ‘Ik begrijp niet dat ik zelf nooit op dit idee gekomen ben.’ Manja en Lysander snijden stukjes linoleum uit een rol en plakken die op papier. Met nieuwjaar verrasten ze hun ouders met kaarten gedrukt uit linoleumsneden. Op die van Lysander staan drie meisjes keurig in het gelid met daarnaast een jongetje dat van plezier een luchtsprong maakt.

Gevieren werken ze aan een verjaardagskalender met uit oude tijdschriften geknipte plaatjes.

In huize Apol is alles wat met kerk of religie te maken heeft, uit den boze. Zo gauw er orgelmuziek of een kerkkoor uit de radio klinkt, storten Pieter en Anni zich op het toestel. Popmuziek mag ook niet. Té ordinair. Samen luisteren naar Wim Kan of andere cabaretiërs mag wel, Franse liedjes mogen ook; Mouloudji, Georges Brassens, Edith Piaf, Juliette Gréco, Nicole Louvier, Charles Aznavour, Jacques Brel. De kinderen schilderen, knutselen, lezen of spelen bordspellen: Mens-erger-je-niet of Monopoly. Luxe is er niet, maar wel een boekenkast vol kunstboeken. Pieter geeft uitleg bij het werk van schilders en beeldhouwers. Im- en expressionisten zijn favoriet. Met

surrealisten en abstracte kunst heeft hij niet veel op. Yvonne hangt aan zijn lippen. Wanneer hij houtsneden van Frans Masereel laat zien, besluit ze dat dat goede kunst is. Als Pieter haar een afbeelding laat zien van een man die de borsten van een vrouw kust, gromt hij: ‘Kijk die man wil haar liefhebben, maar zij wil natuurlijk alleen maar seks.’ Yvonne begrijpt hem niet, zij vindt de foto prachtig.

Ze maakt een schildering van een poes waar ze zelf heel blij mee is. Trots laat ze hem zien, maar haar vader levert alleen kritiek, geeft aan wat er allemaal niet goed is en hoe het beter kan. De lol is eraf. Waarom moet hij altijd alles verpesten? Ze besluit hem nooit meer iets te laten zien.

Tot haar verbazing mogen zij en Georgette naar De Werkschuit, een voormalige zandschuit in de Amstel, waar ze zich kunnen uitleven in allerlei kunstvormen, zonder beperkende regels.

Montessori Lyceum

De Openbare Montessorischool geeft automatisch toegang tot het Montessori Lyceum, dé culturele eliteschool van Amsterdam aan de Anthonie van Dijkstraat. De school werkt als een magneet op ouders die buiten de gebaande paden willen treden. Hij telt nauwelijks meer dan 200 leerlingen: kinderen van journalisten, schrijvers, kunstenaars, wetenschappers, mensen uit de filmwereld, musici, juristen, dokters en politici. Iedereen kent elkaar. Georgette had graag naar het gymnasium of de hbs gewild, maar Pieter vond dat nergens voor nodig: ‘Op de mms heb je geen wis-, natuur- of scheikunde, waar meisjes toch niets aan hebben.’ Zij is boos, maar Yvonne vindt het allemaal best. Elke dag zijn ze binnen de kortste keren klaar met hun taken, waarna ze zich naar het kunstlokaal spoeden om te pottenbakken, te schilderen of te boetseren. Hun bevlogen docent ziet de Apolletjes graag komen. Hij onderkent hun talent.

Eerste vriendjes

In de tweede merken ze de belangstelling van jongens op. Als eenzige tweeling zijn ze een bezienswaardigheid, intrigerend, altijd samen. Een twee-eenheid waar niemand tussenkomt, maar die van alle kanten onder de loep wordt genomen. Zoek de verschillen. Wie is wie? Het gaat de meisjes de keel uithangen. Ze voelen zich nooit als persoon benaderd, maar als onderdeel van een freakshow. Bij wie van de twee staat de neus schever, wie heeft een sproet? Het werkt vervreemdend. ‘Het lijkt wel alsof het nooit om mij gaat. Alsof ik alleen niet tel, er alleen maar toe doe als deel van een tweeling, terwijl ik vind dat Georgette totaal anders is, niet eens op mij lijkt,’ klaagt Yvonne bij een vriendin. Bij de geboorte was zij kleiner, maar nu is ze een centimeter langer. ‘Hoe kunnen ze niet zien wie wie is, we lijken niet eens op elkaar!’

Jaren later, wanneer ze allang volwassen zijn, hoort ze van Manja hoe eenzaam zij zich gevoeld heeft in haar jeugd. Ze kon nooit tussen de zusjes komen. Yvonne had daar geen idee van. Ze was zich niet

bewust van de twee-eenheid die ze met Georgette vormde, de cocon waarin ze samen zaten en de ongesproken taal die alleen zij verstonden.

Op school wil Yvonne bij ‘de groep’ horen, ouderejaars die stuk voor stuk iets bijzonders hebben: Joan van der Keuken met altijd een fotocamera om zijn nek, zijn vriend Karl Koefoed die zijn schoolboeken in een rieten mand draagt, Gerben Hellinga die op zijn vijftiende als ‘drugsverslaafde’ van school gestuurd wordt, Frans Bletz, onberispelijk in pak met das, Feico van Asperen de Boer, op het schoolplein altijd met zonnebril, en de koninginnen van het schoolplein, Petra Laseur, dochter van twee gerenommeerde acteurs, en Marianne Carmiggelt, kind van Amsterdams beroemdste schrijver. In de pauzes wandelen de leerlingen in groepjes om het plantsoen, waarbij ze er scherp op letten wie naast wie loopt, wie met wie gaat. Was Yvonne altijd al avontuurlijker, ook nu is ze meer outgoing dan de serieuzere Georgette. Als ze dertien is, heeft ze haar eerste vriendje, de vier jaar oudere Paul van der Loeff. Zijn mentor heeft de amourette gauw in de gaten en verbiedt hem ten strengste nog met haar om te gaan, maar in zijn hevige verliefdheid is hij dat geenszins van plan. Elke ochtend staat hij op de stoep van de Roelof Hartstraat, waar Yvonne op de stang van zijn fiets kruipt en hij haar zielsgelukkig tussen zijn armen, zijn neus in haar haren, naar school rijdt. Drie hemelse weken passeren. Tot op een vrije ochtend Paul met een tandem voor de deur staat. Hij heeft een plannetje. Yvonne aarzelt. Bang hem teleur te stellen, stapt ze met fikse tegenzin op het achterzadel. Paul kiest een route die hen ver de stad uit brengt, richting Weesp, waar hij eindelijk bij een verlaten stuk gras aan de dijk van het Amsterdam-Rijnkanaal in de remmen knijpt. Vliegenvlug zet hij een tentje op, waarin hij uitnodigend gaat liggen. Aarzelend kruipt Yvonne naar binnen. ‘Hier kunnen we ongezien knuffelen en zoenen,’ deelt hij tevreden mee. Het volgende moment ligt hij boven op haar. Yvonne vindt het niets. Er is de afgelopen drie weken al genoeg gezoend. Ze glipt onder hem vandaan de tent uit en gebiedt hem die met dezelfde vaart weer af te breken. In één klap is